

Nr 7.

Ankom till riksdagens kansli den 25 april 1938 kl. 1 e. m.

*Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 7,
i anledning av väckt motion om ett effektivare utnytt-
jande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens
tjänst.*

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 123, har herr Wagnsson m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig och förutsättningslös utredning ur pedagogisk, teknisk och ekonomisk synpunkt för ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst.

I avseende å motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har inhämtat utlåtande över motionen från statens biografbyrå, som tillstyrkt den av motionären begärda utredningen. Vidare har utskottet, efter att hava berett Sveriges allmänna folkskolläraryörening, läroverkslärarnas riksförbund, biologilärarnas förening samt Sveriges biograf- och filmkammare tillfälle att till utskottet inkomma med yttranden över motionen, från dessa sammanslutningar fått mottaga de yttranden, vilka såsom bilagor äro fogade härvid.

Otvivlaktigt utgör filmen såsom hjälpmedel vid undervisningen i våra skolor och överhuvudtaget såsom hjälpmedel för kunskapsmeddelande en synnerligen värdefull tillgång. Den har, vad särskilt skolan angår, såsom motionärerna framhållit, ökat dennas möjligheter att bibringa klara föreställningar och göra undervisningen effektiv. *Utskottet.*

Filmens möjligheter såsom pedagogiskt hjälpmedel kunna dock för närvarande icke på långt när i önskvärd utsträckning utnyttjas. Det huvudsakliga skälet härtill är givetvis, att anlitandet av detta undervisningsmedel är förenat med vissa kostnader, som särskilt vad beträffar mindre och ekonomiskt betungade skoldistrikt kunna synas alltför höga.

Med hänsyn till filmens stora betydelse för ett framgångsrikt arbete i undervisningens tjänst framstår det därför enligt utskottets mening såsom ett synnerligen behjärtansvärt önskemål, att staten genom ekonomiskt understöd möjliggör en allmännare användning av sådan film.

Skall skol- och bildningsfilmen såsom hjälpmedel för kunskapsmeddelande komma till sin rätt fordras dock även, att filmbeståndet utökas och i fråga om kvaliteten hålles på ett både ur pedagogiska, kulturella och tekniska synpunkter högt plan. Även därvid synes staten böra medverka icke blott kontrollerande utan, i den mån det befinnes nödvändigt, även ekonomiskt.

I likhet med motionärerna anser utskottet det synnerligen önskvärt, att en allsidig och förutsättningslös utredning i ovan angivna riktning snarast möjligt måtte komma till stånd. Utskottet vill alltså livligt tillstyrka bifall till motionen.

Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att ett effektivt utnyttjande av skol- och bildningsfilm synes ägnat att verksamt motverka smaken för underhålliga och skadliga filmer.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att första kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en allsidig och förutsättningslös utredning ur pedagogisk, teknisk och ekonomisk synpunkt för ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst.

Stockholm den 25 april 1938.

På utskottets vägnar:

KARL AUG. JOHANSON.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar K. A. Johanson, Wistrand*, Bodin, Härdin, Danielsson, Nils Andersson, Elon Andersson* och Anton Svensson.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga 1.

Till Riksdagens första kammars första tillfälliga utskott.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening, som av utskottet beretts tillfälle yttra sig över herr Wagnssons m. fl. motion, nr 123, i första kammaren om ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst, får härmed uttala sin anslutning till motionen. Genom Svenska skolmuseet, vars huvudman Sveriges allmänna folkskolläraryörening är, har föreningen länge med stöd av statsmedel sökt främja filmens användning vid skolorna. Erfarenheterna av denna verksamhet bekräfta bildningsfilmens värde vid undervisningen och upfostran. Men därvid har man också erfarit att filmen under nuvarande förhållanden till följd av sin relativa dyrhet har svårt att vinna den allmännare användning, som vore önskvärd. Skall skolarbetet få ett verkligt stöd av filmen, är det nödvändigt, att staten genom ekonomiskt bidrag och rationalisering av verksamheten gör filmen för skolbruk lättare tillgänglig. Då den föreslagna utredningen bör kunna främja detta syfte, får centralstyrelsen tillstyrka bifall till den föreliggande motionen.

Stockholm den 28 februari 1938.

Å centralstyrelsens för Sveriges allmänna folkskolläraryörening vägnar:

EMIL ELJAS.

Gustav Storgård.

Bilaga 2.

Till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Sedan Läroverkslärarnas Riksförbund genom skrivelse av den 2 februari 1938 beretts tillfälle att till Första Kammarens första tillfälliga utskott inkomma med yttrande över motionen i Första Kammaren Nr 123 av herr Wagnsson m. fl. om ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst, får riksförbundet härmed vördsamt anföra följande.

Film har hittills endast i mycket begränsad utsträckning använts i läroverken under för undervisningen avsedd tid. Få läroverk förfoga över egna filmapparater av modern beskaffenhet, än färre förfoga över sådana anordningar, att en filmföreläsning kan ordnas utan tidsutdräkt under en lektion i de båda ämnen, där filmen närmast ansetts kunna komma till nytta, d. v. s. i geografi och i biologi med hälsolära. Tillgången till för ändamålet lämpade filmer torde också vara relativt begränsad.

I enstaka fall ha dock läroverk ägt möjlighet att pröva filmens användning vid undervisningen. Sålunda har vid Vasa realskola i Stockholm film använts under lektioner i ovan nämnda ämnen sedan mer än tio år tillbaka. De erfarenheter, som vunnits under denna tid, ha varit mycket gynnsamma och tyda på, att filmen, i den händelse att nödiga ekonomiska medel kunna ställas till förfogande, kan komma att användas inom läroverken i vida större utsträckning än för närvarande är fallet.

Riksförbundet finner sig fördenskull kunna instämma i motionärernas önskan om en allsidig utredning.

Stockholm den 21 februari 1938.

För Läroverkslärarnas Riksförbund:

HUGO GRIMLUND.

Einar Wettervik.

Bilaga 3.

Till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

Biologilärarnas Förening, som enligt remiss från Första Kammarens Första tillfälliga utskott erbjödits tillfälle att avgiva yttrande över Motionen nr 123 (1938) av herr Wagnsson m. fl. »om ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst», får härmed vördsamt anföra följande.

De av motionärerna anförda synpunkterna synas Föreningen äga en hög grad av aktualitet för speciellt biologiundervisningen. Den nutida biologiundervisningen eftersträvar framförallt att skänka eleverna en levande uppfattning om naturen. För ett stort antal elever särskilt i städerna torde det vara mycket svårt att genom direkt åskådning blija förtrogna med biologiska företeelser. Beträffande undervisningen om djur- och växtliv i främ-

mande länder föreligga särskilt stora svårigheter att levandegöra lärostoffet. Intet undervisningsmedel har här — rätt använt — sådana möjligheter som filmen. Denna har dessutom fördelen att kunna användas på alla åldersstadier. Inte minst för folkskolan, där — särskilt på landsbygden — åskådningsmaterial av ekonomiska skäl kan vara svårt att anskaffa i erforderlig utsträckning, skulle en av allmänna medel bekostad regelbunden användning av film vara till största hjälp för undervisningen. Enligt Föreningens erfarenhet äro förhållandena även mångenstädes i andra statliga såväl som enskilda undervisningsanstalter sådana, att regelbunden användning av film vid biologiundervisningen av kostnadsskäl är utesluten. Föreningen skulle därför med största glädje och tillfredsställelse hälsa effektiva åtgärder från statsmakternas sida i syfte att bereda ekonomiskt stöd åt skolorna för anskaffning av filmapparater och filmarkiv.

Föreningen ansluter sig till motionärernas krav på utredning av den tekniska kontroll av projektionsapparaterna, som skulle föregå beviljandet av ekonomiskt understöd.

Vad den ekonomiska utredningen beträffar, vill Föreningen fästa uppmärksamheten på de förändringar, som den efter 1928 genomförda omorganisationen av den högre undervisningen medfört. De obligatoriska laborationerna, som nu krävas i de naturvetenskapliga ämnena, såväl i real-skolor som gymnasier och kommunala flickskolor, ha medfört väsentligt ökade utgifter för dessa undervisningsanstalter. Då kostnaderna härför måste täckas av terminsavgifter, vilka varken kunna ökas utöver sina nuvarande belopp, eller i större utsträckning än hittills disponeras för den naturvetenskapliga undervisningen, ha ifrågavarande undervisningsanstalter endast undantagsvis möjlighet att av egna medel bestrida kostnaderna för utsträckt användning av film. Idealet för användning av film vore givetvis, att för att citera motionärerna »filmförevisningarna icke, såsom hittills vanligen skett hos oss, anordnas fristående för sig vid sidan av den vanliga undervisningen utan i likhet med andra åskådningsmedel ingå som ett led i denna». Detta torde ännu icke vara fallet vid någon undervisningsanstalt i riket.

Med hänsyn till den centrala roll, som undervisningsfilmen rätteligen bör spela för undervisningen i biologi vill Föreningen uttrycka den förhoppningen, att vid den pedagogiska utredning, som motionärerna föreslå, även representanter för undervisningen i biologi måtte tillkallas.

Det är Föreningens förhoppning, att biologisk sakkunskap även kommer att representeras vid den av motionärerna förutsatta statliga kontrollen över undervisningsfilmernas redigering.

Stockholm den 16 februari 1938.

Vördsamt
För Biologilärarnas Förening:
FOLKE BORG.
Ordförande.

Karl-Erik Näsmark.
Sekreterare.

Bilaga 4.

Till Riksdagens första kammarens första tillfälliga utskott.

I Första kammaren har hr Wagnsson m. fl. i motion nr 123 hemställt, att riksdagen må i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig och förut-sättningslös utredning ur pedagogisk, teknisk och ekonomisk synpunkt för ett effektivare utnyttjande av skol- och bildningsfilmen i undervisningens tjänst. Utskottet har berett Sveriges Biograf- och filmkammare tillfälle att inkomma med yttrande över nämnda motion. Denna för sitt facks olika grenar samfällt representativa organisation — i det följande nämnd Kam-maren — har uppdragit åt sin vice ordförande, undertecknad Berg, att å Kammarens vägnar avgiva dess yttrande. Till fullgörande av detta uppdrag anføres vördsamt följande.

Motionärerna ge till en början en historisk översikt, som visar att stats-makternas uppmärksamhet tidigare fästs vid det ämne, som nu åter är i fråga. Motionens syfte ligger också i linje med en omfattande petitions-rörelse till Kungl. Maj:t, som pågått under en följd av år. Tusental efter tusental av lärare i svenska skolor samt skolstyresmän, folkbildningsrörel-sernas målsmän och andra kulturellt intresserade personer ha dels korporativt, dels som enskilda undertecknare av likalydande skrivelser till Konun-gen hemställt, att Kungl. Maj:t i överensstämmelse med utredning och yrkande av Kungl. Skolöverstyrelsen och Statens biografbyrå täcktes hos riksdagen snarast äska medel för statsanslag till skoldistrikt och bildnings-organisationer i förhållande till dessas egna anslag för användning av skol- och bildningsfilm, resp. för anskaffande av apparater för sådant ändamål, samt att förberedande åtgärder i berörda syfte måtte skyndsamt vidtagas. I »förberedande åtgärder» ligger underförstått ett yrkande om äntligt igång-sättande av den kompletterande utredning, som må vara erforderlig för de av nämnda ämbetsverk krävda åtgärdernas genomförande. Riksdagen har själv, varom motionärerna påminna, haft att behandla framställningar, som jämte annat avsett att rikta Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på nödvän-digheten av att bereda mark för skol- och bildningsfilmen, givetvis icke i dennas eget intresse, utan till tjänst och gagn överhuvudtaget för undervis-ningen och folkbildningen.

Det kan utan tvekan fastställas, att den svenska lärare- och folkbildnings-världen tillägnat sig fast och utbredd övertygelse om nyttan och nöd-vändigheten av tillgång till skol- och bildningsfilm. Motionärerna erinra om att »Sverige äger ett av världens största normalfilmarkiv för undervis-nings- och folkbildningsändamål». Det har skolat här angivas, att härmed otvetydigt avses det arkiv, som innehaves och förvaltas av A.-B. Svensk Filmindustris avdelning för skolfilm m. m. Framställning av isynnerhet hembygds- och geografisk film har omhulrats av nämnda företag, som också beträffande biologiska undervisningsfilmer samt filmmaterial i övriga ifrågakommande ämnen kunnat genom sin samhörighet med ett stort natio-nellt film- och biografföretag knyta de bästa inköpsförbindelser med utlandets produktionsanstalter och även inleda byte med utlandet. (Kata-loger över detta skolfilmarkiv, som står i ständig växt, bifogas detta yttrande.) Jämte detta filmarkiv, som är det rikligast tillgodosedda i sitt slag i världen, samlat på en hand, ha även andra enskilda företag i Sverige upprättat sam-lingar, låt vara mera interimistiskt, av kulturfilmer. Känt är att direkt för

skolbruk avsedda filmförråd upplagts även av icke filmfackliga institutioner eller företag, t. ex. firman P. A. Norstedt & Söner. Stödda på dylika arkiv, ha skolorna i Sverige, jämte föreläsningsföreningar och liknande, sedan inemot ett 20-tal år alltmera utvecklat begagnandet av skol- och bildningsfilmer. Enbart det nämnda största arkivet räknar i sitt klientel ett 10 000-tal bildningsanstalter och institutioner av skilda slag, däribland ej minst skolor i större och mindre samhällen, också en mångfald skolor på rena landsbygden. Rimligtvis har graden av pedagogiskt utnyttjande av dessa anordningar varit och är skiftande. Då motionärerna synas utgå från att filmförevisningarna i skolor hittills vanligen skett »fristående för sig vid sidan av den vanliga undervisningen», skulle man härav kunna utläsa en förmodan, att filmanvändningen för skolornas del i huvudsak vore mindre rationellt pedagogiskt anordnad, än fallet i själva verket är. På många håll kan tvärtom konstateras, att vederbörande skolorganisationer gått in i detta arbete synnerligen planmässigt och ändamålsenligt. Kommittéer av lärare eller enskilda lärare ha lokalt avdelats för detta pedagogiska arbete och ägnat i många fall den mest berömliga omsorg åt utvinnandet av undervisningsfilmens fördelar genom sorgfälligt utarbetade metodiska planer, handledningar och anordningar i övrigt. Detta gäller icke blott större samhällen, utan mångenstädes mindre skoldistrikt eller enstaka skolor på landsbygden, t. o. m. sådana som endast en eller annan gång per termin se sig i tillfälle att anlita detta undervisningsmedel. Det lärer i synnerhet Sveriges folkskollärarekår till stor heder, att så varit fallet. På samma gång är det en förklaring till det goda anseende ute i världen Sverige äger som skolfilm-land, i trots av att staten själv intet offer gjort för denna kulturangelägenhet. En sak att beakta är de många skolor och jämförliga anstalter, som själva inneha eller kunna genom föreningshus o. dyl. begagna maskinella installationer (för normalfilm), i vissa fall även vanliga biografer utanför dessas speltider, och vilka utom för direkt undervisningsändamål mer eller mindre regelbundet begagna sig av värdefull film ur den allmänna biografreper-toaren såsom festliga inslag i skollivet eller till upplysning rörande särskilda kulturella väsentligheter.

Motionärerna framhålla, att »ett material för filmremsa har frambragts, som utan brandrisk tillåter förevisning av film i vilken skolsal som helst», och att »av detta material framställs den relativt prisbilliga smalfilmen, som anses vara en fullgod ersättare för den väsentligt dyrare normalfilmen». Det nämnes även, att genom internationella överenskommelser 16 mm:s bredd numera kan betraktas som det standardiserade formatet för »smal-film» i användning som skolfilm. Härtill bör bemärkas, att det åsyftade materialet för filmremsa utan brandrisk etc. icke hänför sig till endast smalfilmen, utan också låter sig användas och i åtskillig utsträckning användes för skolfilm i normalbredd (35 mm). Då det talas om den »relativt prisbilliga smalfilmen», bör det påpekas, att kostnaden för film ju alltid till övervägande grad hänför sig till utgifterna för negativets framställande, i vilket format detta än sker — och det sker i regel, då verkligt avgörande krav ställas på upptagningens halt, i normalfilm — samt att prisbilligheten följaktligen hänför sig väsentligen till den ringa del av framställningskostnaderna, som ligger i materialpriset för kopiorna. Med andra ord, prisbilligheten i fråga om film är en fråga om *upplagan* långt mera än om formatet, och detta i en grad som gör materialfrågan till en underordnad post. Härmed bestrides icke, att smalfilmen sedan den numera änt-

ligen kan sägas vara liktydig med ett format (16 mm), erbjuder *andra* fördelar, som icke må underskattas. Förutsättningen härför är, och det bör starkt betonas, att rätt till nedkopiering är för handen och att möjligheter föreligga till avsättning av större upplagor av varje särskild film. Förhållandet är analogt med att en lärobok, om den trycktes i några få exemplar, självklart skulle ställa sig dyr för inköp och hellre finge lånas och förhyras för tillfällig användning, under det att i en lämpligt avvägd upplaga samma lärobok kan tillhandahållas för jämförelsevis lågt pris.

Det är alltså klart, att då önskemålet om skolornas eget förvärv av filmer för att ha dem tillgängliga i omedelbar anknytning till undervisningen på samma sätt som kartor, planscher etc. gör sig gällande, lämpligheten att framställa standardiserad skolfilm i ett för ett lågt försäljningspris avvägt kopieantal är ett ekonomiskt korrolarium. Härvidlag kan ju också materialkostnaden tillmätas en viss prismodererande roll, när det gäller upplagor av högre storleksordning, såsom i obligatoriskt bruk för hela skolsystem. Det mindre formatet innebär i och för sig en fördel med hänsyn till förvaring, transporter och i andra hänseenden. Särskilt bör komma i betraktande den enklare och billigare apparaturen för filmernas framvisande, som måste tillmätas en ej ringa betydelse, när det gäller ett större antal skolors förseende med nyanskaffad egen apparatur. Emellertid bör ej heller förbises, att många skolor och även föreläsningssanstalter, de senare delvis med statsunderstöd, direkt eller indirekt fått tillgång till normalfilmapparat och ej böra ställas utanför möjligheterna att begagna sig av normalfilm, ävensom att normalfilmen i enlighet med sakens natur måste för åtskillig tid framåt erbjuda väsentligt större tillfällen till urval och variation än smalfilmen. Det lär nämligen ej kunna komma i fråga att för nedkopiering i smalfilm räkna med annat än ett begränsat urval av standardiserade undervisningsfilmer.

I motionen nämnes, att skolfilmen i utlandet »i stor utsträckning erhållit statsunderstöd». Detta torde vara riktigt så till vida, som många länder understött framställning av filmer, avsedda att tjäna allmänna nationella propagandaändamål eller vissa näringsgrenar, t. ex. jordbruket, och att härav uppkommit något utnyttjande av filmen i undervisningen, ofta på speciella områden (t. ex. lantbruksundervisningen i Frankrike). I stort sett kan väl det statliga understödet hänföras till anslagen för skolornas förseende med åskådningsmaterial. I England, som särskilt framhålles av motionärerna, och som är allmänt känt för en särskilt högststående (privat) produktion av värdefulla biologiska och andra undervisningsfilmer, har ett främjande av filmens användning i skolorna från det allmänna sida tyvärr föga kunnat konstateras hittills, men en utomordentligt stark folkopinion påyrkar där ett sådant främjande. Ett land som Ungern har däremot gjort skolfilmen gradvis till ett obligatoriskt läromedel. Här som på en del andra håll har införts en bestämd elevavgift för ändamålet. Ännu längre ha vissa diktatorstyrda länder hunnit. I Ryssland torde stora anstalter ha gjorts, vilka delvis sammanhånga med den folkpropaganda, som tar sikte på den statliga regimens befästelse. Mest rationellt ur pedagogisk synpunkt ter sig för närvarande Tysklands förhållande till skolfilmen. Enligt förhandsuppgjorda planer förses skolorna med filmapparater, och staten har i viss mån tagit sig an filmmaterialets bearbetning, men framför allt dess distribution och förvaltning. Med dessa påpekanden avses icke att föregripa den blivande utredningen med att uppställa det rent statliga systemet såsom idealet eller

något land såsom i allo förebildligt. I filmsakkunniga kretsar anser man gemenligen, att statens uppgift i allmänhet icke eller blott i undantagsfall är att ingripa direkt som producent. Det bör, menar man, icke vara fråga om ett främjande i form av understöd till filmföretag e. dyl., utan vad man bör taga i sikte är att *sätta skolorna m. fl. i stånd att begagna detta undervisningsmedel* i en grad, som gör filmframställningen för ändamålet kalkylerbar och rimligt räntabel. Efterfrågan frammanar då den tillgång, som det ankommer på den pedagogiska sakkunskapen att pröva och taga om hand.

Staten har i vårt land, som motionärerna framhålla, årligen låtit utgå »ett mycket blygsamt anslag för undervisningsfilmens befrämjande». Det kan fastslås, att detta anslag aldrig satts i fråga eller spelat någon roll för eller tillfallit den fackliga filmproduktionen. Även ur skolornas synpunkter torde ett statigt monopoliserat system vara lika litet önskligt beträffande film, som det vore i fråga om läroböcker. Konkurrens är säkerligen av godo, och då den svenska biografvärlden som sådan i ganska avsevärd grad beflitat sig om inslag av kulturfilm, bör denna icke avskäras från att i sin mån även på kulturens särskilda fält få ställa sig till tjänst. Den svenska högtstående produktionen av kulturell kortfilm under de senare åren må också i detta sammanhang bringas i åtanke.

Å Kammarens vägnar betonas sålunda, att den av motionärerna föreslagna utredningen förvisso är önskelig, i samma mån den blir saklig och objektiv. Sverige har genom enskilda insatser hunnit längre på skolfilmens område än flertalet andra länder, under det att staten förhållit sig utpräglad passiv. Utredningen synes böra sätta de pedagogiska och kulturella synpunkterna främst, men ej heller bortse från de tekniska och ekonomiska, som här spela en betydande roll. Man förutsätter då att med tekniska synpunkter ej blott avses maskinella förhållanden, viktiga nog, utan även och framför allt den nödvändiga fackliga insikten i filmframställning och filmanskaffning överhuvudtagna, i klok avvägning av produktion och import, inköpskällor och en mängd dithörande frågor, vilka merendels äro ganska främmande för den icke fackligt initierade och även för mängden av kulturellt och pedagogiskt filmintresserade personer.

Då Kammaren sålunda på det livligaste instämmer i motionens syfte, hemställer den till Utskottet att framhålla även det starka behovet av filmfackligt sakkunnig medverkan i utredningen.

Stockholm den 25 mars 1938.

För Sveriges Biograf- och Filmkammare

GUSTAF BERG.

/ Nils Sjöblom.